

ЕКОНОМСКО- ФИНАНСИСКИ АСПЕКТИ НА ПРОЦЕСОТ НА ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА

Ристо Фотов¹

Абстракт

Кога зборуваме за глобализација од економски аспект се подразбира: интеграција на националните економии во меѓународната економија, директни странски инвестиции, слободни капитални текови, миграција и ширење на технолошки иновации. Несомнено, глобализацијата, како средство на примена на доктрината на неолиберализмот, претставува процес на трансформација на локалните или регионалните феномени во глобални. Глобализацијата како процес во себе вклучува комбинација на економски, технолошки, социокултурни и политички сили.

Клучни зборови: глобализација, меѓународна трговија, трансформација.

Abstract

When we talk about globalization in economic terms this means: integration of national economies into the international economy, foreign direct investment, free capital flows, migration and proliferation of technological innovations. Undoubtedly, globalization as a mean of applying the doctrine of neoliberalism, is a process of transformation of local or regional phenomena into global. Globalization as a process involves a combination of economic, technological, sociocultural and political forces.

Key words: globalization, international trade, transformation.

1. Вовед

Малку се прашањата кои имаат предизвикано толку страствена расправа помеѓу истражувачите на развојот и креаторите на политиката како што е тоа со економската и финансиската глобализација. Несомнено, факт е дека глобализацијата сама по себе е контрадикторна и актуелна тема со нејзината присутност во бројни расправи било во дневнополитичка или економска, филозофска, етичка, културна, социолошка, еколошка и друга природа. Таа (глобализацијата) претставува една биполаризирана тема околу која од една страна има бројни жестоки подржувачи на глобализмот, а од другата страна, пак, бројни жестоки противници, што зборува за отсуство на јасна визија во смисла на тоа што ќе му донесе глобализацијата на светот и човештвото.

2. Рамка на глобализацискиот процес

Процесот на глобализацијата е во мошне тесна врска со формирањето на новите области на економијата: »*knowledge economy*« (економија базирана на знаење или економија на знаење) и »*information economy*« (економија базирана на информации или економии на информации). Информациите и знаењето во теоријата и практиката се повеќе третираат како и преживувањето.

Почетокот на 21 век во меѓународната економија, меѓу другото го карактеризираат силни процеси на глобализација. Кога се зборува за глобализацијата, во литературата како почеток се наведува 1980-тите години од минатиот 20 век. Определувањето на 1980 година како година

¹ Д-р Ристо Фотов, Вонреден професор, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Економски факултет – Штип, risto.fotov@ugd.edu.mk

кога се засилува процесот на глобализацијата се објаснува врз основа на следните два критериуми:

- Државната интервенција во стопанството и концептот на “држава на благосостојба” се заменува со јакнење на улогата на примарната распределба на доходи, смалување на државната регулатива и процесот на дерегулација (тоа се совпаѓа со владеењето со во популарниот жаргон дефинирани како реганоманика и тачеризам;
- Од 1980 година почнува силна афирмација на иновации во технологијата посебно во доменот на информатиката и транспортот, што во голема мера придонесоа за динамизирање на светското стопанство.

Тоа што претставува ново и без сомнени позитивно, е што современата светска економска динамика, освен некогашните метрополи, сега е видливо не само учеството на првиот свет и т.н. втор свет (поранешните земји од централното планирање, односн земји во транзиција), туку и третиот свет, односно неразвиените земји, додека надвор од овие текови се наоѓаат земјите од т.н. четврт свет, воглавно тоа се земји од афричкиот континент јужно од Сахара (со исклучок на Јужноафричката унија).

Глобализацијата како општ феномен го карактеризираат а) универзализација, хомогенизација и унификација на светот по некои значајни принципи, правила и норми на однесување и б) афирмација на растечката взаемна поврзаност и условеност помеѓу поедини земји, региони и крупни фирми. Таа се развива едновременно со многу економски процеси, како што се:

- Појавата на нови облици на спојување на различни фирми и купувањето на други фирми (кои претставуваат начин на опстанок и јакнење на меѓународната конкурентска способност). Стратегиските алијанси (коалиции) обезбедуваат големи конкурентски предности во глобалното стопанство. Се работи за сите облици на партнерство, односно поврзување на специфични аспекти и интереси на делување на две или повеќе фирми врз база на заеднички вложувања, давање на лиценци, кооперација и сл., поради пристап на некои пазари, подобрување на конкурентската позиција, освојување на нови технологии, поделба на ризикот и сл. Фирмите остануваат независни и по формирањето на алијансите, која подразбира заедничко извршување на усогласените цели, контрола и поделба на резултатите. Ривалите во таквите алијанси често стануваат партнери, како и меѓусебно неповрзани фирми внатре во рамките на гранката;

-Универзализацијата, хомогенизацијата и унификацијата на меѓународните текови на стоки, услугите и ресурсите, пазарите, производството, технологијата, комуникацијата и финансиите, кои се манифестираат се во поголема меѓународна поврзаност и доведуваат до релативизирање на државните граници и афирмација на растечката заемна поврзаност и условеност меѓу поедини земји, региони и крупни фирми. Во литературата се споменуваат т.н. „виртуелни организации” како можен вид на работење кое и припаѓа на иднината во XXI век.

Се работи за мрежа која прави неколку независни фирми, кои можат да бидат ривали, купувачи, добавувачи, институти и други заинтересирани организации и сл. Мрежната поврзаност се заснова на високософистицирани информациски системи кои овозможуваат брз договор и усогласување околу поделбата на знаење, трошоци, ризик и пристап на поедини пазари, иако немаат заеднички организација и менаџмент. Комуникацијата помеѓу партнерите не е само брза, туку и потполна, отворена, без процедури, проследено со голема доверба и вложување на топ-специјалности и способности за ефикасно извршување на поедини работи. Наведените партнерства се од формален и непостојан карактер, траат само додека постои заеднички интерес. Тоа го потврдува фактот дека мрежната деловна соработка и кооперација претставува поефикасен начин на опстанок на пазарот од конкуренцијата, во која партнерството се комбинира со сопственоста. Современите виртуелни тимски партнерски „сојузи”, засновани на флексибилни деловно-организациски системи претставуваат сигурна и мокна алтернатива на транснационалната диверзификација и вертикалната интеграција. Тие обезбедуваат адаптивна синергистичка компетенција, различни фирми концентрирани во силен виртуелен конкурент, кој на сите им донесува користи.

Бројноста на облиците на економската глобализација се манифестира како: финансиска

глобализација, глобализација на пазарите, формирање и влијание на глобални фирми и банки, денационализација и регионализација на економијата, интензификација, либерализација и стандардизација на производството, интитуционализација на светската трговија и меѓународните економски односи, мегатрендови, итн.

Доминацијата на финансиските операции (посебно виртуелни), кои претставуваат централен синергистички механизам на глобализацијата и област во која таа најмногу напредувала. Благодареејќи на либерализацијата, дерегулацијата и компјутеризацијата, многукратно е зголемен обемот на трансакциите и мобилноста на капиталот, намалени се трансакциони трошоци, интернационализирани се неговите текови и поместени се кон институционализираните инвеститори. Финансиските иновации ја овозможуваат доминацијата на огромни виртуелни суми на спекулативен капитал. Финансиските операции претставуваат централен синергетски механизам на глобализацијата, и може да се каже дека тоа е областа каде таа (глобализацијата) најмногу напредувала. Имено, со либерализацијата и дерегулацијата на финансиските пазари, подржани со комуникациско-компјутерска експанзија, доведе за повеќекратно зголемување на обемот на трансакциите и мобилноста на капиталот, смалување на трансакционите трошоци, и сл. Исклучително значајна улога има појавата на самостојниот транснационален капитал кој во економска смисла е анационален, бидејќи има своја сопствена егзистенција и логика на развој, оригинална структура и внатрешни цели, голема слобода во преместување (селење) и слаба можност на контрола. Анационалноста на транснационалниот капитал значи дека тој, условно речено, станува глобален, поради фактот што сè повеќе се движи по меѓународни текови и има пристап во финансирањето на сè поголем број на земји.

Несомнено, дека кога зборуваме за финансиските аспекти на глобализацијата потребно е да се посвети определено внимание на теоретските различни погледикои постојат меѓу економистите по ова прашање. Имено, тоа што расправата за финансиската глобализација ја прави фасцинантна е во тоа што неколку истакнати економисти се прашуваат дали ефектите во практиката се воопшто позитивни. Повеќето од овие економисти своите аргументи ги базираат врз теоријата на второто најдобро решение и потенцијално присуство на други дисторзии, произлезени од режимот на политиката на размена, од макроекономските политики, пазарот на труд и асиметричните информации. На пример, доколку определени индустриски гранки се заштитени со пазарни бариери, меѓународниот капитал би влегувал во овие сектори заради искористување на предностите, кои се стекнуваат, со заштитата на домашните пазари, што би резултирало со загуба во благосостојбата и со субоптимален раст (Eichengreen, 2001). Асиметричните информации произлезени од недостаток на транспарентност во финансиските институции може да предизвикаат неефикасна алокација на финансиските текови, тоа ќе доведе до генерирање на неусогласеност на датумот на достасување, што може да резултира во скапи кризи (Stiglitz, 2004).

Современото светско стопанство го карактеризира нагли промени кои се водени, пред сè, од технолошкиот прогрес на големите индустриски земји. Меѓу прогресивните технологии, пред сите предничи информационата која ги има приближено оддалечените пазари и ресурси, ги обединила вкусовите и потребите. Таа е иницијатор на сите, како глобални исто така и поединечни промени. Нејзин финален производ е информацијата. По дефиниција информацијата претставува содржина на тоа што разменуваме со надворешниот свет додека му се приспособуваме и повратно влијаеме на него со своето приспособување.² Прогресот на полето на информациите на ова подрачје фундаментално влијае на замена на старите и пронаоѓање на нови начини и методи на организација на работење и производство на стоки и услуги. Доаѓа до разградување на крутите организациони структури, едно-образноста на организирање, функционирање и развој на стопанските субјекти каде успехот во пазарната трка сè повеќе зависи од креативноста и ефикасноста во експлоатацијата на нови идеи. Новата технолошка парадигма подразбира покрај нови технологии, менаџерски и организациски

² Дефиницијата потекнува од втемелувачот на кибернетиката Norbert Wiener. Стојановиќ, Б. 1997. "Современи предизвици на економијата." Зборник радова: Економска теорија у транзицији, Економски факултет, Београд.

техники, нови и разновидни облици на врски помеѓу претпријатијата, присна соработка помеѓу индустријата и науката, како и непречен тек на информации помеѓу стопанските учесници. Сето ова ја нагласува важноста на структуралните промени внатре во секое стопанство.

Современиот стопански амбиент подразбира многу поширок обем на делување на меѓународните фактори при што, се мисли на трговија и движење на капитал. Една од битните карактеристики на трговските трендови како последица на тековите на глобализација во последните триесет години е значајниот пораст на учеството на неразвиените земји во светската трговија. Така додека просечната стапка по која растела светската трговија во периодот од 1970 до 1999 година била 10%, просечната стапка по која растеше извозот на неразвиените земји била 12%, што го зголемило учеството на неразвиените земји во светската трговија од 25% на денешните 32.3%. Овој тренд се припишува на интензивирани процеси на приватизација и јакнењето на конкуренцијата на домашните пазари. Исто така, дојдено е до либерализација и дерегулација на финансиските текови, што имаше за последица значаен прилив на странки капитал. Посебно биле активни транснационалните компании (ТНК) кои по пат на странски директни инвестиции (СДИ) трансферирале значаен волумен на технологија. Погонската енергија на ваквиот динамичен раст на извозот на неразвиените земји се наоѓа во спроведените економски реформи и динамичниот раст и развојот на земјите од Азија (Тајван, Сингапур, Јужна Кореја, Кина) и во помала мера некои земји од Јужна Америка.³

Глобализацијата, благодарение на технологијата, комуникациите и новата економија му наметна на светот нови правила, нови содржини, нови димензии и нови знаења. Несомнено, таа (глобализацијата) внесе доминација со паричните, временските и просторните димензии во глобални рамки што претставува основната цел на крупниот капитал. Тоа е најдобар начин да се остварува не само конкурентска предност на глобалниот пазар, туку и да се постигнат и монополски топ компетенции, се разбира, преку нив да се обезбеди профит како основен движечки мотив. На тој начин станува сосема јасно дека доминирањето над паричните и временските компоненти претставува одлучувачка можност за поместување на моќта преку промена на просторните облици, во кои се содржани ресурсите, пазарните и други предизивци. Постојат бројни аргументи за и против глобализацијата. Несомнено, економските аргументи, аргументите за технолошки развој и иновации и аргументот на синергискиот ефект, кој се постигнува, претставуваат значајни аргументи за глобализацијата. Како битен економски аргумент за глобализацијата се смета тоа што производството на добра и услуги често се одвива со значајната економија на обем (растечки приноси): колку што поголем пазар имаме и што повеќе можеме да произведеме, толку стоките и услугите ќе бидат поефтини во производството. Во тоа има потенцијал за зголемување на стандардот на сите. Пример, развојот на нов лек може да чини повеќе стотина милиони долари. Колку што е поголем обемот на производството на кој што може да се распоредат таквите фиксни трошоци, толку помалку ќе се плати за секој пациент кој треба да се лечи со новиот лек.

Несомнено, дека капиталот, со својата основна цел – профит, претставува изворниот генератор на процесот на глобализацијата. Во тоа најзначајна улога одиграа ТНК од развиените земји. Тие денес, според БДП што го реализираат во светот се сместуваат на четвртото место во рангот на најсилните економии во светот. ТНК вработуваат речиси 80 милиони – што претставува повеќе од половина вработени во поединечно најсиланата економија во светот – САД. Најголем број на вработени во странски афилијации на ТНК има во Кина – 16 милиони работници во 2008, што претставува околу 20 % од вкупниот број вработени во странски филијали на ТНК. Треба да се нагласи фактот дека како резултат на глобализацијата го потенцира интензитетот на размената на стоки и услуги и меѓузависноста внатре во рамките на светското стопанство. Имено, учеството на меѓународната трговија во БДП достигна

³ Концентрацијата на извозот кај ЗВР е мошне висока. Така што на 11 водечки земји извознички (Кина, Тајван, Ј. Кореја, Сингапур, Хонг-Конг, Малезија, Филипини, Тајланд, Бразил, Мексико и Индија) отпаѓа 82.2% од вкупниот извоз на сите ЗВР, додека само азијските земји без Индија учествуваат со 46.5%. WTO, 2002, Annual Report..

³ The Economist, Businessspecial, 2000. "The battle for efficient markets." <http://www.economist.com/editorial/freeforall>

историски рекорд од 52% во периодот пред глобалната финансиска криза од 2007 година, која придонесе тоа учество да опадне на околу 43%. Ваквиот импозантен развој, пред се, претставува непосредна последица на, речиси, неверојатното темпо на опаѓање на транспортните трошоци и на (теле)комуникациите. Тоа овозможи да се организира производство на места со силни пазари, развиена инфраструктура и добро образована и вешта работна сила, и на места достапни ефтини природни ресурси и ефтина работна сила (земји во развој, подоцна—земји во транзиција и/или пазари во настанување, а посебно БРИК⁴). Како резултат на глобализацискиот процес, во раните 90-ти години од 20 век, се забележа општо ширење на стопанските активности чие уредување се препушти на пазарните односи. Само во текот на една единствена деценија централно планските стопанства се престројја во пазарни. На пример, во Кина во 1980 година учеството на стокопаричните трансакции, каде што цените на производителите се определувани од страна на државата, изнесувале 100%, а во малопродажбата 97%, за да во 2003 година 87 % од сите цени на производителите се формираат на пазарот слободно, а малопродажните цени 96%.⁵ Дури и земјите кои се на мислење за систем на регулирани економски односи спроведоа радикални реформи. Сето тоа придонесе за јакнење на глобалната конкуренција и со тоа влијаејќи врз започнувањето на нов економски динамизам во светот. Зголемен е обемот на вредноста на производите кои се упатуваат на пазарна размена. Едновременно со одвивањето на глобализацискиот процес, видлива специфичност на овој процес е во тоа што во него се вклучува претежен дел од светот. Имено, две земји со најмногу население, Кина и Индија, претставуваат третина од вкупното човештво, со огромни резерви на работна сила кои, се уште, не се вклучени во глобалниот производствен процес, а кога би биле, тоа во значителна мера ќе влијаат врз менувањето на светското производство, трговија, цени и валутни односи.

Глобализацијата не придонесе само позитивни резултати, односно ширење на извозниот пазар и дополнителна понуда на ефтина работна сила, туку таа изврши и масивна редистрибуција на доходот од богатите работници спрема сиромашните, од трудот спрема капиталот, од потрошувачите на енергија спрема нивните производители- и уште многу нешта. Во поглед на понудата на ефтина работна сила, од Кина, Индија и земјите од поранешниот советски блок, се зголеми во светската понуда на работна сила на светскиот пазар за близу 1,5 милијарда луѓе. Со други зборови, доколку овие земји не се отвораа меѓународните текови, вкупниот број на вработени на светскиот пазар би бил половина помалку: би изнесувал 1,46 милијарди. Вклучувањето на овој контингент на работна сила во понудата на работна сила на светскиот пазар во догледно време од една деценија на глобалниот пазар, може да се очекува дека, ќе влезат околу една милијарда нови потрошувачи.⁶

Ваквиот развој е, секако, подржан од финансискиот механизам, кој од своја страна, го поттикнува напредокот и длабоките промени во структурата и содржината на функционирањето на светското капиталистичко стопанство. Се развија глобални финансиски оператори и соодветна инфраструктура. Финансиската сфера е заплискана од силен бран на дерегулација на финансиските пазари и институции. Тоа впрочем се совпаѓа со дерегулацијата на работата на Лондонската берза (LSE) – 27 октомври 1986 година по кое е наречен "Big Bang Day". И ако

⁴ Се смета дека Dzim O'Nil, главен економист на фирмата Goldman Saks, прв го има употребено акронимот БРИК, односно, ја дефинирал новата група на земји кои би требало да влезат во економската прва лига. Според пишувањето на The Economist 18.09.2008 година, од аспект на инвестирањето, некогашните земји од т.н. "трет свет" се поделени во три категории: напредни земји во успон, секундарни земји во успон и гранични пазари (тоа се земји кои освен берзи немаат ништо друго да понудат).

⁵ OECD (2005), Economic Survey of China 2005, Paris, OECD.

⁶ Но ефектот од ваквиот голем прилив на вработени би довело до промена на односот помеѓу трудот и капиталот на ниво вкупното светско стопанство. Имен, ова од причини што порастот на бројот на работници во глобалниот производствен процес, односно светската понуда на работна сила, не е пропратено со едновремен пораст на расположлив производствен капитал. Споменатите земји воглавно се сиромашни и нивните работници располагаат со значително помал капитал од вработените во западните индустриски земји. Од тие причини коефициентот капитал-труд (capital-labour ratio) опадна за половина од својата поранешна вредност. (R. Freeman- 2006, Labor Market Imbalances: Shortages or Surpluses, or Fish Stories? Harvard University and NBER.)

се обидеме да ги дефинираме позначајните економски фактори кои придонесоа за поттикнување и развој на глобализацијата тогаш може да се набројат следните фактори:

- капиталистички начин на производство,
- технолошкиот напредок, и
- меѓународна регулација.

Но, најсилниот поттик на глобализацискиот процес доаѓа од дејствувањето на ТНК, пред се, од развиените стопанства во светот. Ова беше основната сила која горадвижи процесот на реставрација на капиталистичкиот стопански и општествен систем во дотогашните социјалистички земји во 1990-тите. Едновременно концептот на водењето на економските политики на развиениот свет се помести кон неолиберализмот, кон реставриран „Laissez faire – Laissez passer“ пристап во практиката. Се повеќе се верува дека врз процесот на глобализацијата особено влијание имаат два тесно поврзани трендови кои се забележани денес а тоа се:

- Првиот тренд е технолошкиот, преку забрзување на комуникациите, и
- Вториот се состои во промена во политиката: „Револуција на либерализацијата“

Глобализацијата овозможи работната сила „дома“ да стане достапна по релативно пониски цени. Несомнено, глобалното ширење на светското стопанство придонесе за намалување на значењето на неопходно подржување на релацијата „пораст на продуктивноста се рефлектира врз производството и надниците“

Кога зборуваме за глобализацијата, особено нејзината компонента либерализацијата треба да се каже дека либерализмот секогаш бил проект првенствено на економско – социјалните реформи, а не проект на развојот и модернизација на производно-технолошката структура.

Во врска со либерализмот треба да се наведе и следното дека економскиот либерализам не се покажал како прикладен со концепцијата за решавање на длабоките економски пореметувања и вонредните состојби. Може да се каже дека ниту за мирновременски прилики економскиот либерализам не ги има покажано тие предности, кои му се припишуваат. Само да се потсетиме дека државното регулирање во САД пораснало во периодот после големата светска криза од 1929-1933 година па се до 70-тите години од 20 век и доаѓањето на Роналд Реган за Претседател, и притоа на никого тоа не му сметало. Впрочем тоа го потврдуваат и зборовите на К. Polany од 1944 година: “Патот кон слободен пазар и одржуван со отворени огромни напори на доследно, централизирано и контролиран интервенционизам”. Третирајќи го периодот на економскиот интервенционизам од 1960-1980 година, може да се констатира дека развиените земји забележале 3.2% раст на доходот по жител, додека во периодот на неолиберализмот од 1980-1999 година овие земји забележале стапка на раст од 2.2%, а земјите во развој својата стапка на раст на доход по жител ја преполовиле од 3.0% на 1.5%, пришто голем дел од тој пораст отпаѓаше на Кина и Индија, кои не ги следеле неолибералните препораки. Ваквите бројки недоволно ја изразуваат длабочината на економската криза токму на тие земји во развој кои спроведувале либерална економска политика. Годишната стапка на раст на доходот по жител на тој начин во Латинска Америка во истиот период опадна од 3.1 % на околу 0.6%, додека земјите од Африка и Блискиот Исток во последните две децении забележале негативни стапки на раст, т.е. опаѓање на доходот. Поранешните социјалистички земји од Средна и Источна Европа, при преминот во капиталистичко пазарно стопанисување забележале веројатно најголемо опаѓање на доходот и животниот стандард во поновата историја. Кога на сето тоа се додадат и негативните ефекти на растот на социјалната нееднаквост, одливот на капиталот и сломот на општествените институции, оценката на неолибералната шок терапија е далеку попозителна.⁷

Новата ортодоксија на неолиберализмот претставен преку т.н. Вашингтонската спогодба⁸, како што го формулирал во 1990 година John Williamson, како

⁷Види: Ha-Joon Chang, ed. (2003), Rethinking Development Economics, London: Anthem Press. стр. 6. и Делот II.

⁸ Williamson, John (1990), «What Washington means by policy reform», u John Williamson (ed.), Latin American Adjustment. How much has happened?, Washington: Institute for International Economics. Програмата на реформи на економската

програма за економска стабилизација преку институционално приспособување со нормите на слободниот пазар со цел контрола на инфлацијата и рационализација на структурата на производството и потрошувачката, односно подигање на степенот на ефикасноста и флексибилноста на работењето. Притоа ефикасноста се изедначила со максимизација на профитот на сопствениците, а флексибилноста се сфати и реализира како намалување на вработеноста и доходите (примањата) на работниците, пропратено со смалување на работничките права и се поголема несигурност на нивните работни места. Искажано сето тоа на инструментален јазик на економската политика, новата ортодоксија се сведе на следните десет кратки рецепти: фискална дисциплина; пренасочување на јавните издатоци (пред се, тие за здравство, образование, социјална згриженост и инфраструктура); даночни реформи; единствена конкурентна стапка на девизниот курс; сигурност на сопственичките права; дерегулација; либерализација на трговијата; приватизација; поттикнување на странските директни инвестиции и финансиска либерализација. Побарано е од страна на државата да се повлече од сферата на регулацијата и управување со стопанските активности и да се ограничи само на воспоставување на сигурна и поттикнувачка рамка и макроекономски услови за слободно одвивање на приватните активности. Со тоа доаѓа до израз залагањето на Jeremy Bentham кој се залагал и тврдел дека што помалку држава, толку подобро. Тој државата ја сметал како нужно зло, наклонета на корупција, ограничувања, злоупотреба на монополот, државата секогаш мора да биде под контрола на јавното мислење и универзалната одговорност... «Да се минимизира државата!» било основното гесло на неговиот проект за ревизија на британското законодавство, како средство за ослободување на индивидуалната енергија за приватно претпримеништво, труд и инвентивност⁹. Тоа е слично на денешното барање за дерегулација и приватизација

Но, оправданото видување и залагање на Jeremy Bentham, во периодот на 18 и 19 век, се состои во тоа што требаше да придонесе за рушење на институционалната и социјалната рамка на феудалното или полуфеудалното општество, за разлика од денес што неолиберализмот, промовиран преку т.н. Вашингтонска спогодба, е насочен против економските и социјалните достигнувања, остварени во рамките на развиените капиталистички општества. Отука, несомнено, амбициите на неолиберализмот се состојат во рedefинирање на односите на општествените сили преку редуцирање на правата од трудот и социјалните права, и нивна што поголема нивелација во светски рамки, со цел да се зголеми учеството на сопственичката класа во распределбата на доходот во општеството. Сосема е видно дека технолошката и информациската поврзаност на светот и врз таа основа универзалната конкуренција послужи денес како економско оправдување и силно средство на таа нивелација. Од тие причини неолиберализмот, кој некои со право гонарекуваат и како приватно-капиталистички фундаментализам или пазарен фундаментализам, во себе има вграден механизам на рушење на социјалната компонента на одржлив светски развој, во нееднаквата дистрибуција на остварениот доход. Отука, наспроти утописката визија според која слободниот пазар и “чистата” конкуренција, дека се окружување кое “природно” одговараат на индивидуалната слобода, се заборава на тоа дека слободата не мора да има морални, законски, еколошки и други општествени ограничувања, поради што алчноста стана движечки нагон на поединците за богатење по секоја цена. На тој начин неолибералната доктрина, и врз

политика, била во потполност замислена за земјите од Латинска Америка, но подоцна истата програма се пропишувала за кризното подрачје од Југоисточна Азија како и за земјите од Средна и Источна Европа. Што се однесува за земјите во транзиција системската реформа ги опфаќала не само стабилизација и реструктурирањето на стопанствата, туку и темелна промена на социјалната структура и на политичкиот систем. Овој консензус (Вашингтонски) покрај грубата заблуда, која ја содржи во себе, за тоа дека едновременно може да се извршува стабилизација и реструктурирање на производството, од една страна, и да се спроведува темелна преобразба на социјалната структура и политичкиот систем, од друга страна, со примена на неолибералниот модел се покажа како погрешен, оставајќи зад себе, длабока депресија и хаотичен социјален и политички амбиент во повеќето од тие земји (во транзиција).

⁹ Види: Jeremy Bentham, (1787) *Defence of Usury*, in *Economic Writings*, (1952), ed. W. Stark, London: Allen & Unwin; *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*, 1789.

таа основа практикувана практика и политика во регулирањето на економските активности, наметнува изопачен индивидуализам како општествена и цивилизациска норма.

Светот во знакот на неолиберализмот и глобализацијата се интегрира, заради заштита на сопственоста, слободното движење на стоки и капитал и целосно реализирање на филозофијата на индивидуализмот. Притоа најголемата сила на светот се стави во функција на заштита на слободата и правата на човекот во целиот свет. Со тоа повторно на сцена се појави верувањето на Џон Стјуарт Мил (John Stuart Mill) дека светскиот систем на слободна трговија претставува доволна гаранција за одржување на светскиот мир, сигурност и секаков напредок.¹⁰

¹⁰ « Може да се каже, без претерување, дека големите остварувања и брзиот пораст на меѓународната трговија, претставуваат главна гаранција за светскиот мир, големо и трајно обезбедување на континуиран напредок на идеи, институции и карактер на човечкото види», John Stuart Mill, Principles of Political Economy, ed W. J. Ashley, 1929, кн. III. стр. 582. (цитирано според Звонимир Балетич: Ekonomski liberalizam i ekonomska znanost, стр. 2)

3. Литература

- Davor Savin, "Globalizacijski procesi I inflacija", Maribor, Slovenija;
- Ha-Joon Chang, ed., "Rethinking Development Economics", London: Anthem Press. стр. 6. и Делот II, 2003;
- John Stuart Mill, "Principles of Political Economy", ed W. J. Ashley, 1929, book III. p. 582;
- M. Ayhan Kose, Eswar Prasad, Kenneth Rogoff and Shang-Jin Wei, "Finansijska globalizacija: Ponovna procena", PANOECONOMICUS, 2009, 2, pp. 143-197;
- OECD 2005, "Economic Survey of China 2005", Paris, OECD;
- R. Freeman, "Labor Market Imbalances: Shortages or Surpluses, or Fish Stories?" Harvard University and NBER, 2006;
- Svetlana Adamović, "Ekonomska globalizacijai kriza", Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka;
- The Economist, Business special, "The battle for efficient markets", 2000 <http://www.economist.com/editorial/freeforall>;
- Tomislav Bandin, "Od globalizacionog vrtloga do globalizacijske kongruencije kao zakonitog civilizacijskog ishoda", Ekonomski fakultet, Subotica, 2009;
- Williamson John, "What Washington means by policy reform", John Williamson (ed.), Latin American Adjustment. How much has happened?, Washington: Institute for International Economics, 1990;
- Ристо Фотов, "Међународна економија, Економски факултет", Штип, 2008;
- Стојановић, Б, "Современи предизвици на економијата.", Зборник радова: Економска теорија у транзицији, Економски факултет, Београд, 1997;